

Απόκτηση της σημασίας των λέξεων στην παιδική γλώσσα: Ο ρόλος της λογικής συνοχής και των δομικών στοιχείων

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Δρ. Ψυχολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη διερευνά την **απόκτηση** της **σημασίας** των **λέξεων**. Η κύρια υπόθεση είναι ότι η πορεία της διαδικασίας απόκτησης της σημασίας των λέξεων ακολουθεί την πορεία της λογικής **συνοχής** και **ακολουθίας** που διέπει τη σημασία των λέξεων μεταξύ τους. Χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό 48 όροι συγγένειας, οι οποίοι ιεραρχήθηκαν με βάση τη λογική συνοχή τους και ακολουθία. Εξετάστηκαν 148 παιδιά τριών διαφορετικών ηλικιών με την κλινική μέθοδο. Τα δεδομένα μετατράπηκαν σε μέσους όρους που οδήγησαν στην κατασκευή πολυγώνων συχνότητας. Τα ευρήματα δείχνουν πως η πορεία απόκτησης της σημασίας των όρων συγγένειας ακολουθεί, σε γενικές γραμμές, τη λογική συνοχή και ακολουθία που διέπει τη σημασία τους. Αυτή η λογική συνοχή και ακολουθία δεν ακολουθείται απαρέγκλιτα σε όλους τους όρους συγγένειας.

Λέξεις κλειδιά: Σημασία λέξεων, παιδική γλώσσα, λογική συνοχή, δομικά στοιχεία.

Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αποκτούν τη σημασία των λέξεων. Ειδικότερα, διερευνάται αν το παιδί κατά τη διαδικασία απόκτησης της σημασίας των λέξεων ακολουθεί την πορεία της λογικής συνοχής και ακολουθίας, που διέπει τη σημασία των λέξεων μεταξύ τους.

Οι βασικές θέσεις αυτής της εργασίας αναφέρονται στη σημασιολογική δόμηση της λέξης και στις σχέσεις της σημασίας των λέξεων μεταξύ τους. Ο τρόπος προσέγγισης του όλου θέματος στηρίχθηκε στη θεωρία της συστατικής ανάλυσης (componential analysis) και των σημασιολογικών πεδίων (βλ. Bierwisch, 1970. Slobin, 1974. Katz &

Fodor, 1963). Και τούτο, διότι αυτή η θεωρία έχει εφαρμοσθεί και έχει επιδείξει σπουδαίο έργο: Συμβάλλει θετικά στη διερεύνηση της σημασίας των λέξεων (Μπαμπινιώτης, 1985). Αντίθετα η μέθοδος των σημασιακών αιτημάτων, αν και έχει στενή σχέση με τη μέθοδο της συστατικής ανάλυσης, δεν έχει υποστεί ουσιώδη κριτική και δεν έχει να επιδείξει έργο ανάλογο με εκείνο της μεθόδου που χρησιμοποιείται στην εργασία αυτή (Μπαμπινιώτης, 1985). Η μέθοδος των πρωτοτύπων στηρίζεται στην άποψη πως οι έννοιες είναι ρευστές (Rosch, 1973) και πως το πρωτοτυπικό παράδειγμα μιας κατηγορίας αποτελεί το κέντρο της σημασίας της λέξης που συμβολίζει αυτή την κατηγορία

(Mervis & Rosch, 1981). Με την άποψη αυτή μοιάζει σχηματικά και εκείνη της Nelson (1974· 1978) για τον πυρήνα της έννοιας ενός αντικειμένου και τη σπουδαιότητα των λειτουργικών ιδιοτήτων του. Η θεωρία όμως των πρωτοτύπων είναι σχετικά νέα, δεν μελετήθηκε αρκετά και τα δεδομένα της είναι περιορισμένα. Γι' αυτό και δεν χρησιμοποιήθηκε.

Η διαδικασία με την οποία αποκτάται η σημασία των λέξεων συνίσταται στη διαδικασία εκμάθησης των σχέσεων ανάμεσα στις λέξεις και τα αντικείμενα αναφοράς τους καθώς και των σχέσεων της σημασίας των λέξεων μεταξύ τους. Η κατανόηση αυτών των σχέσεων οδηγεί το παιδί στο να χρησιμοποιεί τις λέξεις με τη σωστή τους σημασία (Clark, 1979). Η ταυτότητα της σημασίας προσδιορίζεται εντός ενός συστήματος σχέσεων και η σημασία υπόκειται στους νόμους της λογικής δόμησης των κατηγοριών (Piaget, 1962). Η απόκτηση της σημασίας στηρίζεται στην κατηγοριοποίηση (Piaget, 1962. Vygotsky, 1988. Gopnik & Meltzoff, 1987).

Η παραπάνω λογική δόμηση δεν είναι μόνο εσωτερική υπόθεση της σημασίας κάθε λέξης αλλά και των σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα στη σημασία των λέξεων. Προφανώς οι σχέσεις αυτές οδηγούν το παιδί στην ένταξη κάθε νέας λέξης στο αντίστοιχο σημασιολογικό πεδίο λέξεων που γνωρίζει, όπως υποστηρίζεται από την «αντιθετική υπόθεση» (Clark, 1983. Barrett, 1982). Τούτο συμβαίνει, υποθέτουμε, διότι οι σημασίες των λέξεων ενός σημασιολογικού πεδίου αποτελούν ένα ενιαίο σύστημα με βάση τη λογική ταξινόμηση και τη λογική συσχέτιση των λέξεων μεταξύ τους. Η λογική αυτή ταξινόμηση και συσχέτιση στηρίζονται και στην ταξινόμηση των δομικών στοιχείων σε κατηγορίες, τα οποία αποτελούν τον ακρο-

γωνιαίο λίθο στη απόκτηση της σημασίας των λέξεων (Keil και Batterman, 1984) και στην ταξινόμηση κάποιων δομικών στοιχείων σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Αυτές οι ταξινομήσεις ίσως αποτελούν τον πυρήνα της οργάνωσης του λεξιλογίου (Marshall, 1981). Υπάρχουν λέξεις που η σημασία της καθημιάς εμπεριέχει τη σημασία της άλλης, σχηματίζοντας έτσι μια λογική συνοχή και ακολουθία. Τα κοινά λογικά σημασιολογικά δομικά στοιχεία των λέξεων αυτών είναι εκείνα που αποτελούν το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στη σημασία τους. Μια τέτοια περίπτωση αποτελούν οι όροι συγγένειας.

Οι όροι συγγένειας συνιστούν ένα περίπλοκο αλλά σαφώς προσδιορισμένο σημασιολογικό πεδίο· η χρήση τους είναι καθημερινή και ο καθένας μας είναι υποχρεωμένος να τους μάθει σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό και γλωσσικό περιβάλλον. Η σημασία των όρων αυτών έχει υποστεί ανάλυση, κυρίως στην αγγλική γλώσσα, από πολλούς (βλ. Wallace & Atkins, 1960. Romney & D' Andrade, 1964. Nogle, 1974). Σύγκριση των παραπάνω αναλύσεων μεταξύ τους δείχνει ότι υπάρχουν διαφορές ως προς την αναγνώριση των δομικών στοιχείων και τη διάκρισή τους σε επίπεδα. Η διαφοροποίηση αυτή είναι θέμα προσωπικής επιλογής και διαίσθησης. Τέτοιες διαφορές επιτρέπονται, όταν η ανάλυση δεν είναι τελείως τυπική (Nogle, 1974).

Στην παρούσα εργασία ως δομικά στοιχεία της σημασίας των όρων συγγένειας θεωρούνται εκείνα που γίνονται δεκτά με μικροδιαφορές από όλους τους αναλυτές, ήτοι: *φύλο* (άρρεν ή θήλυ), *γενεαλογική γραμμικότητα* (κατ' ευθείαν και εκ πλαγίου) και *γενιά* (ανιούσα 1η, 2η κ.ο.κ. ή κατιούσα 1η, 2η κ.ο.κ.). Γίνεται δεκτό επίσης το στοιχείο *αμοιβαιότητα* των Romney και D' Andrade

για δυο λόγους: Πρώτα, γιατί τα δομικά στοιχεία που εξάγει η ανάλυση των παραπάνω συγγραφέων ανταποκρίνονται καλύτερα στην ψυχολογική πραγματικότητα (Romney & D' Andrade, 1964. Fillenbaum & Rapoport, 1971). Δεύτερο, γιατί ένας όρος καθορίζεται ή υπάρχει σε αμοιβαία σχέση με κάποιον άλλο όρο. Π. χ. ο όρος *παππούς* καθορίζεται σε σχέση με τον όρο *εγγονός* και αντίστροφα. Προσθέτουμε ως λογικά δομικά στοιχεία την *ηλικία* (ανήλικος ή ενήλικος) και το *βαθμό συγγένειας*. Τούτο γίνεται, γιατί ο βαθμός συγγένειας δείχνει πόσο κοντινοί ή μακρινοί είναι κάποιοι συγγενείς και η ηλικία διαφοροποιεί κάποιους όρους μεταξύ τους. Π.χ. ο *πατέρας* είναι κατά κανόνα *ενήλικος*, ενώ ο *εξάδελφος* *ανήλικος* ή *ενήλικος*.

Η ανάλυση της σημασίας κάθε όρου συγγένειας έγινε με βάση τα λογικά της δομικά στοιχεία, τα επίπεδα διάκρισής τους (π.χ. ανιούσα γενιά: 1η) και τις σχέσεις που εμπεριέχει ο σχηματισμός της έννοιας κάθε όρου συγγένειας. Με βάση τον αριθμό των δομικών στοιχείων και των επιπέδων τους καθώς και τις παραπάνω σχέσεις καθορίζεται η σημασιολογική πολυπλοκότητα και η λογική συνοχή και ακολουθία που διέπει τη σημασία των όρων αυτών (Ευθυμίου, 1993).

Η ανάλυση δείχνει ότι υπάρχει μια λογική συνοχή ανάμεσα στη σημασία των όρων συγγένειας που είναι αλυσιδωτή. Η κάθε επόμενη έννοια περιλαμβάνει την προηγούμενή της. Η μία έννοια ακολουθεί την άλλη με μια καθορισμένη σειρά, η οποία συμπίπτει με τη σειρά της σημασιολογικής τους πολυπλοκότητας και τη σειρά γένεσής τους. Η σειρά αυτή έχει ως ακολούθως:

1) *πατέρας* / *μητέρα*, 2) *γιος* / *κόρη*, 3) *αδελφός* / *αδελφή*, 4) *παππούς* / *γιαγιά* (ευθ. γραμ., 2ου βαθμού), 5) *εγγονός* / *εγγονή* (ευθ. γραμ., 2ου β.), 6) *θείος* / *θεία* (3ου β.), 7) *ανεψιός* / *ανεψιά* (3ου β.), 8) *εξάδελφος* / *εξαδέλ-*

φη (4ου β.), 9) *προ-πάππος* / *προ-γιαγιά* (ευθ. γραμ., 3ου β.), 10) *δισέγγονος* / *δισεγγονή* (ευθ. γραμ., 3ου β.), 11) *παππούς* / *γιαγιά* (πλάγ. γραμ., 4ου β.), 12) *εγγονός* / *εγγονή* (πλάγ. γραμ., 4ου β.), 13) *θείος* / *θεία* (5ου β.), 14) *ανεψιός* / *ανεψιά* (5ου β.), 15) *εξάδελφος* / *εξαδέλφη* (6ου β.), 16) *προ-προπάππος* / *προ-προ-γιαγιά* (ευθ. γραμ., 4ου β.), 17) *τρισεγγονος* / *τρισεγγονή* (ευθ. γραμ., 4ου β.), 18) *προ-πάππος* / *προ-γιαγιά* (πλάγ. γραμ., 5ου β.), 19) *δισέγγονος* / *δισεγγονή* (πλάγ. γραμ., 5ου β.), 20) *παππούς* / *γιαγιά* (πλάγ. γραμ., 6ου β.), 21) *εγγονός* / *εγγονή* (πλάγ. γραμ., 6ου β.), 22) *θείος* / *θεία* (7ου β.), 23) *ανεψιός* / *ανεψιά* (7ου β.), 24) *εξάδελφος* / *εξαδέλφη* (8ου β.)

Έτσι μιλάμε για λογική συνοχή και ακολουθία, που διέπει τη σημασία των όρων συγγένειας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει αν η διαδικασία απόκτησης της σημασίας των όρων συγγένειας επηρεάζεται από την παραπάνω αναφερόμενη συνοχή και ακολουθία, καθώς και από τα δομικά τους σημασιολογικά στοιχεία.

Μέθοδος

Δείγμα

Στην έρευνα αυτή έλαβαν μέρος 148 παιδιά, τα οποία ήταν χωρισμένα σε τρεις ομάδες από άποψη ηλικίας, δηλαδή 48 παιδιά Νηπιαγωγείου ηλικίας 4½ - 5 ετών (μέση ηλικία 58 μήνες και τυπική απόκλιση 0.14), 48 ηλικίας 7-8 ετών Β' τάξης Δημοτικού (μέση ηλικία 89 μήνες και τυπική απόκλιση 0.41) και 52 ηλικίας 11½ - 12 ετών ΣΤ' τάξης Δημοτικού σχολείου (μέση ηλικία 141 μήνες και τυπική απόκλιση 0.26). Η κάθε ομάδα περιλαμβάνει ίσο αριθμό αγοριών και κοριτσιών και ίσο αριθμό παιδιών από γονείς με

μορφωτικό επίπεδο Δημοτικού, Λυκείου και ανώτερο (ΤΕΙ) ή ανώτατο (ΑΕΙ) μορφωτικό επίπεδο. Όλα τα παιδιά ήταν μαθητές σχολείων της πόλης της Καρδίτσας. Παιδιά ορφανά ή που ζούσαν με έναν από τους γονείς τους δεν συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα.

Μέσα συλλογής ερευνητικού υλικού

Τα μέσα συλλογής του ερευνητικού υλικού είναι αυτοσχέδια. Η διαδικασία κατασκευής τους πέρασε από δοκιμαστικά στάδια που έχουν υποστεί τις δέουσες βελτιώσεις. Αποτελούνται από: α') φωτογραφίες, β') πληροφορίες για τα πρόσωπα των φωτογραφιών, γ') ερωτηματολόγιο και δ') φύλλο απαντήσεων.

Χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 316 φωτογραφίες, οι οποίες χωρίζονται σε 29 ομάδες οικογένειες. Η καθεμιά περιλαμβάνει τόσα μέλη όσοι είναι οι αμοιβαίοι όροι συγγένειας που κάθε φορά εξετάζονται με βάση αυτή την ομάδα (π.χ. *παπούς/γιαγιά 2ου βαθμού* και *εγγονός/εγγονή 2ου βαθμού*, *θείος/θεία 3ου βαθμού* και *ανεψιός/ανεψιά 3ου βαθμού* κ.ο.κ.), καθώς και τα πρόσωπα των ενδιάμεσων βαθμών συγγένειας (π.χ. *πατέρας/μητέρα των εγγονιών* και *πατέρας/μητέρα και παπούς/γιαγιά των ανεψιών* της πρώτης και δεύτερης παραπάνω ομάδας όρων, αντίστοιχα), ένα πρόσωπο για κάθε όρο συγγένειας. Ο αριθμός των τέκνων κάθε ζεύγους είναι δύο (ένα αγόρι και ένα κορίτσι). Είναι τρία (ένα άρρεν και δύο θήλεα ή αντίθετα) μόνο στις περιπτώσεις όπου εξετάζονται οι όροι με το δομικό στοιχείο της *ίδιας γενιάς* και οι όροι *θείος/θεία 3ου β.* και *παπούς/γιαγιά πλάγ. γραμ. 4ου β.* και *προ-πάππος/προγιαγιά πλάγ. γραμ. 5ου β.* Έτσι δεν δημιουργούνται πολύπλοκα γενεαλογικά δέντρα. Κάθε φωτογραφία παρουσιάζει ένα μόνο πρόσωπο.

Οι όροι εξετάζονται κατά ομάδες, των τεσσάρων και των δύο. Οι πρώτες περιλαμβάνουν τους αμοιβαίους όρους και των δύο γενών με το δομικό στοιχείο *διαφορετική γενιά* και οι δεύτερες τους αμοιβαίους όρους και των δυο γενών με το στοιχείο της *ίδιας γενιάς*. Εξετάζονται με τη σειρά πολυπλοκότητας των όρων τους, από τους λιγότερο προς τους περισσότερο πολύπλοκους.

Οι φωτογραφίες παρουσιάζονται μία - μία από τα πρόσωπα της προηγούμενης γενιάς προς τα πρόσωπα της επόμενης γενιάς, διότι η σειρά αυτή ανταποκρίνεται στη σειρά με την οποία αναπτύσσεται το γενεαλογικό δέντρο. Επιπλέον, βοηθάει στο να χρησιμοποιείται κατά την παροχή των πληροφοριών η ενεργητική φωνή (π.χ. *γέννησαν*) και όχι η παθητική (π.χ. *γεννήθηκαν*), η οποία είναι περισσότερο δυσνόητη (Romaine, 1984). Οι πληροφορίες που δίνονται στα παιδιά αναφέρονται στο ποιοι *γέννησαν* ποιους. Η στερεότυπη φράση στην παροχή πληροφοριών είναι: "*Ο άνδρας αυτός* (παρουσιάζουμε ταυτόχρονα τη φωτογραφία) *και η γυναίκα αυτή* (παρουσιάζουμε ταυτόχρονα τη φωτογραφία της) *γέννησαν αυτό το αγόρι/ αυτόν τον άνδρα* (παρουσιάζουμε ταυτόχρονα την αντίστοιχη φωτογραφία) *και αυτό το κορίτσι / αυτή τη γυναίκα*" (παρουσιάζουμε ταυτόχρονα την αντίστοιχη φωτογραφία). Η φράση αυτή αναφέρεται στους γεννήτορες και τα τέκνα κάθε οικογένειας που παρουσιάζεται στα παιδιά, ξεκινώντας από τους μεγαλύτερους σε ηλικία.

Όλοι οι όροι εξετάζονται σε τέσσερις περιπτώσεις, δηλ. λαμβάνεται υπόψη το φύλο (άρρεν και θήλυ) και η ηλικία (ενήλικος και ανήλικος για τους όρους με το στοιχείο *κατιούσα γενιά* ή της *ίδιας γενιάς*). Οι ερωτήσεις σε κάθε περίπτωση είναι δύο. Η πρώτη ζητάει από το υποκείμενο το συγκεκριμένο όρο μιας συγγενικής σχέσης και η δεύτερη την

αιτιολόγηση της απάντησης στην πρώτη ερώτηση. Οι απαντήσεις αυτές γράφονται στο φύλλο απαντήσεων. Κάθε ζεύγος απαντήσεων αποκαλύπτει αν το παιδί γνωρίζει τον ζητούμενο όρο και τη σημασία του και λαμβάνεται ως σωστή ή λανθασμένη απάντηση, η οποία χρησιμοποιείται ως δεδομένο για ανάλυση. Έτσι έχουμε για κάθε όρο τέσσερις απαντήσεις.

Διαδικασία

Η συλλογή των δεδομένων έγινε στα σχολεία σε 5 συναντήσεις, διάρκειας 15' - 20' η καθεμιά με τα παιδιά της μικρότερης ηλικίας· σε 5 συναντήσεις, διάρκειας μιας διδακτικής ώρας η καθεμιά με τα παιδιά της ηλικίας 7 - 8 ετών και σε 4 συναντήσεις, διάρκειας μιας διδακτικής ώρας με τα παιδιά της μεγαλύτερης ηλικίας. Κάθε φορά παρουσιάζεται στο παιδί μόνο μία οικογένεια. Οι φωτογραφίες της τοποθετούνται μία - μία, ενώ ταυτόχρονα δίνονται οι σχετικές πληροφορίες, μπροστά του, έτσι, ώστε τα πρόσωπα της ίδιας γενιάς να βρίσκονται στον ίδιο οριζόντιο άξονα και τα πρόσωπα των διαφορετικών γενεών σε κάθετο άξονα. Κατ' αυτόν τον τρόπο το παιδί συγκρατεί τις πληροφορίες πολύ εύκολα, διότι, στην ουσία, επαναλαμβάνεται το ίδιο γεγονός. Πριν από τη συλλογή του ερευνητικού υλικού έγινε συνάντηση γνωριμίας με τα παιδιά. Το κάθε παιδί είχε μόνο μία συνάντηση την ημέρα και σε διαφορετική ώρα από ημέρα σε ημέρα. Έγινε προσπάθεια για δημιουργία ευχάριστης ατμόσφαιρας. Τονίσθηκε πως πρέπει να απαντούν με ειλικρίνεια. Να απαντούν όχι τυχαία, αλλά αφού πρώτα είναι σίγουρα πως η απάντησή τους εκφράζει τις πραγματικές τους γνώσεις.

Αξιολόγηση των απαντήσεων

Οι απαντήσεις στην κατονομασία των όρων θεωρούνται σωστές, όταν χρησιμοποιείται ο σωστός όρος ή αυτός που το υποκείμενο έμαθε να χρησιμοποιεί και όταν η χρήση του όρου αιτιολογείται σωστά. Αν τα υποκείμενα χρησιμοποιούν λανθασμένους όρους αλλά με σωστή για τον κατάλληλο όρο αιτιολόγηση, τότε θεωρείται πως τα υποκείμενα κατανοούν τη σημασία του σωστού όρου, αλλά δεν γνωρίζουν τον όρο ή δεν γνωρίζουν τη σωστή χρήση του.

Αποτελέσματα

Όπως ήδη έχει αναφερθεί στη Μέθοδο, ο ανώτατος αριθμός σωστών απαντήσεων σε κάθε όρο για κάθε παιδί ήταν τέσσερις (4). Κατά συνέπεια, ο ανώτατος αριθμός σωστών απαντήσεων στο σύνολο των όρων για κάθε παιδί ήταν 192 (4 απαντήσεις X 48 όρους = 192 απαντήσεις). Τα αριθμητικά αποτελέσματα των σωστών απαντήσεων σε κάθε μεταβλητή μετατράπηκαν σε ποσοστά επί τοις εκατό στις περιπτώσεις των σωστών απαντήσεων κατά ομάδα όρων και των συνολικών σωστών απαντήσεων κατά ηλικία. Με βάση αυτά τα ποσοστά υπολογίσθηκαν οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις (βλ. Πίν. 1 και 2). Η παραπάνω μετατροπή έγινε για να καταστεί επιφικτή η σύγκριση της διαφοράς μεταξύ των ομαδοποιημένων όρων, διότι υπήρχαν ομάδες με τέσσερις και ομάδες με έξι όρους.

Ο αριθμός των όρων με το δομικό στοιχείο "ανιούσα γενιά" είναι ο ίδιος με τον αριθμό των όρων με το δομικό στοιχείο "κατιούσα γενιά". Με τους όρους που έχουν το στοιχείο "ευθεία γραμμικότητα" συγκρίθηκαν εκείνοι οι όροι με το στοιχείο "πλάγια

γραμμικότητα" που διαφέρουν μόνο ως προς τη "γραμμικότητα" από τους πρώτους. Ο αριθμός των πρώτων είναι ίσος με τον αριθμό των δευτέρων. Γι' αυτό οι μέσοι όροι και οι τυπικές τους αποκλίσεις υπολογίσθηκαν με βάση τα αριθμητικά αποτελέσματα των σωστών απαντήσεων, χωρίς αυτά να μετατραπούν σε ποσοστά επί τοις εκατό (βλ. Πίν. 4). Είχαν την ίδια κλίμακα μέτρησης.

Λογική συνοχή

Ανάλυση των στοιχείων του Πίν. 1 με το Student - Newman - Keuls (test) έδειξε ότι η αύξηση του αριθμού των σωστών απαντήσεων με την ηλικία τόσο στην περίπτωση που τα παιδιά κατανοούν τη σημασία ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούν το σωστό όρο ή όχι (ΚΣΑΧΣΟ) όσο και στην περίπτωση που κατανοούν τη σημασία και χρησιμοποιούν το σωστό όρο (ΚΣΧΣΟ) ήταν στατιστικά σημαντική ($F(2, 145)=228.18, p=0.000$ και $F(2, 145)=187.10, p=0.000$, αντιστοίχως).

Ανάλυση των δεδομένων του ίδιου πίνακα με τη μέθοδο ANOVA (3X2) έδειξε ότι οι επιδράσεις της ηλικίας και των περιπτώσεων ΚΣΑΧΣΟ και ΚΣΧΣΟ ήταν στατιστικά

σημαντικές ($F(2, 145)=212.28, p=0.000$ και $F(1, 145)=80.55, p=0.000$, αντιστοίχως) και ότι υπήρχε σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ηλικία και στις περιπτώσεις, (ΚΣΑΧΣΟ και ΚΣΧΣΟ), $F(2, 145)=30.91, p=0.000$.

Ανάλυση της διαφοράς ανάμεσα στις περιπτώσεις ΚΣΑΧΣΟ και ΚΣΧΣΟ (βλ. Πίν. 1) με το t-test έδειξε ότι η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική, $t(147)=7.83, p=0.000$.

Στην ομαδοποίηση των όρων του Πίν. 2 λήφθηκαν υπόψη η σειρά πολυπλοκότητας και η αμοιβαιότητα με τα στοιχεία "ανιούσα" και "κατιούσα γενιά". Οι αμοιβαίοι όροι με το στοιχείο της "ίδιας γενιάς" ομαδοποιήθηκαν με την αμέσως προηγούμενη ομάδα από άποψη λογικής συνοχής και ακολουθίας και σημασιολογικής πολυπλοκότητας, διότι σχετίζονται άμεσα με τους όρους της.

Ανάλυση της διαφοράς των μέσων όρων σωστών απαντήσεων μεταξύ των παραπάνω ομάδων κατά ηλικία με το t-test έδωσε τα αποτελέσματα του Πίν. 3. Στην μικρότερη ηλικία μόνο η πρώτη ομάδα είχε σημαντική διαφορά από τις άλλες ομάδες. Στις ηλικίες των 7-8 ετών και 11½ - 12 ετών παρατηρείται η εξής τάση: προηγούμενες από άποψη λογικής συνοχής και σημασιολογικής πολυ-

Πίνακας 1
Μέσοι όροι (και τυπικές αποκλίσεις) σωστών απαντήσεων

Ηλικία (έτη)	Τα παιδιά κατανοούν τη σημασία ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούν ή μη τον αντίστοιχο σωστό όρο	Τα παιδιά κατανοούν τη σημασία και χρησιμοποιούν τον αντίστοιχο σωστό όρο
4½ - 5	1.80 (4.11)	1.64 (3.71)
7 - 8	28.42 (22.87)	25.14 (21.73)
11½ - 12	76.72 (20.15)	68.14 (20.53)

Πίνακας 2

Μέσοι όροι (και τυπικές αποκλίσεις) σωστών απαντήσεων κατά ομάδες όρων και κατά ηλικία στην περίπτωση που τα παιδιά κατανοούν τη σημασία ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούν το σωστό όρο

Όροι κατά ομάδες	Αριθμός ομάδας	Ηλικία (έτη)		
		4½ - 5	7 - 8	11½ - 12
πατέρας / μητέρα - γιος / κόρη - αδερφός / αδερφή	1	12.41 (26.69)	72.40 (27.95)	97.12 (10.68)
παπούς / γιαγιά (ευθείας γραμμικότητας, 2ου βαθμού) εγγονός / εγγονή (" " " ")	2	2.47 (10.69)	48.18 (44.66)	100.00 (0.00)
θείος / θεία (3ου βαθμού) - ανεψιός / ανεψιά (3ου βαθμού)- ξάδερφος / ξαδέρφη (4ου βαθμού)	3	0.35 (2.41)	51.22 (39.03)	94.71 (9.66)
προ-πάππος / προ-γιαγιά (ευθείας γραμμικότητας, 3ου βαθμού) δισέγγονος / δισεγγονή (" " " ")	4	0.00 (0.00)	23.44 (39.16)	90.87 (23.76)
παπούς / γιαγιά (πλάγιας γραμμικότητας, 4ου βαθμού) εγγονός / εγγονή (" " " ")	5	0.00 (0.00)	22.79 (36.86)	82.21 (34.06)
θείος / θεία (5ου βαθμού)- ανεψιός / ανεψιά (5ου βαθμού)- ξάδερφος / ξαδέρφη (6ου βαθμού)	6	0.00 (0.00)	10.24 (25.34)	62.98 (38.65)
προ-προπάππος / προ-προγιαγιά (ευθ. γραμ., 4ου βαθμού)- τρισεγγονος / τρισεγγονή (" " " ")	7	0.00 (0.00)	11.72 (28.41)	64.42 (42.69)
προ-πάππος / προ-γιαγιά (πλάγιας γραμμ., 5ου βαθμού) δισέγγονος / δισεγγονή (" " " ")	8	0.00 (0.00)	16.67 (31.93)	64.18 (42.37)
παπούς / γιαγιά (πλάγιας γραμμ., 6ου βαθμού) εγγονός / εγγονή (" " " ")	9	0.00 (0.00)	7.81 (25.35)	58.17 (44.75)
θείος / θεία (7ου βαθμού)- ανεψιός / ανεψιά (7ου βαθμού)- ξάδερφος / ξαδέρφη (8ου βαθμού)	10	0.00 (0.00)	6.77 (20.41)	52.40 (45.08)

πλοκότητας (βλ. θεωρητικό μέρος της εργασίας) ομάδες όρων διαφέρουν σημαντικά ακόμα και σε επίπεδο $p < 0.001$ από επόμενες.

Στην ηλικία των 7-8 ετών δεν διαφέρουν σημαντικά οι μέσοι όροι της 2ης και 3ης ομάδας, της 4ης και 5ης ομάδας και οι μέσοι όροι των ομάδων 6, 7, 9 και 10 μεταξύ τους (είναι πολύ χαμηλοί, από 11.72% και κάτω).

Ο μέσος όρος της 8ης ομάδας διαφέρει σημαντικά και από τους μέσους όρους των δύο προηγούμενων ομάδων 6 και 7 ($p < 0.05$) και των δύο επόμενων, 9 και 10 ($p < 0.01$). Δεν διαφέρει σημαντικά από τους μέσους όρους των ομάδων 4 και 5. Τα παραπάνω σημαίνουν ότι οι όροι που εμπεριέχουν το δομικό στοιχείο "πλάγια γραμμικότητα" και δηλώ-

Πίνακας 4

Μέσοι όροι (και τυπικές αποκλίσεις) σωστών απαντήσεων των όρων κατά δομικό στοιχείο και ηλικία

Ηλικία (έτη)	Δ ο μ ι κ ά σ τ ο ι χ ε ί α			
	ευθεία γραμμικό- τητα	πλάγια γραμμικό- τητα	ανιούσα γενιά	κατιούσα γενιά
7 - 8	22.40 (14.11)	14.44 (14.18)	23.29 (20.04)	20.52 (18.98)
11½ - 12	46.04 (3.97)	39.08 (10.80)	62.44 (15.48)	60.90 (16.45)

ρισσότερο ή εξίσου με άλλους που προηγούνται από άποψη σημασιολογικής πολυπλοκότητας.

όρους ανιούσας γενιάς είναι σημαντικά περισσότερες από εκείνες στους όρους πλάγιας γραμμικότητας και στους όρους κατιούσας γενιάς, αντιστοίχως.

Δομικά στοιχεία

Ο Πίν. 4 δείχνει τους μέσους όρους σωστών απαντήσεων των όρων κατά δομικό στοιχείο και κατά ηλικία. Δεν συμπεριλήφθηκαν τα στοιχεία των παιδιών της μικρότερης ηλικίας.

Ανάλυση με το t-test της διαφοράς των μέσων όρων ανάμεσα στους όρους ευθείας γραμμικότητας και τους όρους πλάγιας γραμμικότητας και ανάμεσα στους όρους ανιούσας γενιάς και τους όρους κατιούσας γενιάς κατά ηλικία έδειξε ότι υπήρξε στατιστική σημαντικότητα $t(47)=5.45$, $p<0.001$ και $t(47)=3.60$, $p<0.001$, αντιστοίχως στην ηλικία των 7-8 ετών και $t(51)=5.15$, $p<0.001$ και $t(51)=2.70$, $p<0.01$, αντιστοίχως στην ηλικία των 11½ - 12 ετών). Αυτά σημαίνουν ότι οι σωστές απαντήσεις στους όρους ευθείας γραμμικότητας και στους

Συζήτηση

Τα ευρήματά της παρούσας έρευνας φαίνεται να επαληθεύουν την υπόθεση πως η λογική συνοχή που διέπει τη σημασία των λέξεων μεταξύ τους επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αποκτούν τη σημασία των λέξεων, με τον περιορισμό ότι τα παιδιά δεν ακολουθούν επακριβώς την πορεία που διατυπώθηκε στην παρούσα εργασία, αλλά χρησιμοποιούν και διαφορετικές διόδους συνοχής. Το γεγονός όμως ότι η λογική συνοχή της σημασίας των όρων συγγένειας επηρεάζει τη διαδικασία απόκτησής τους ενισχύει την άποψη πως η σημασία προσδιορίζεται μέσα σε ένα σύστημα σχέσεων (Piaget, 1962), αφού οι σχέσεις που διέπουν τη συνοχή της σημασίας των λέξεων ενός σημασιολογικού πεδίου (Bierswisch, 1970. Katz &

Fodor, 1963. Μπαμπινιώτης, 1985) είναι σχέσεις λογικά δομημένες. Το παιδί οικοδομεί το γνωστικό του κόσμο και το λεξιλόγιο του χαρτογραφώντας τις λέξεις που προσλαμβάνει από το γλωσσικό του περιβάλλον πάνω στις γνώσεις που αποκτά (Gibson, 1972. Lucariello, 1987). Το σύστημα της λογικής δόμησης των σχέσεων που παρατηρούνται ανάμεσα στη σημασία των λέξεων ενός σημασιολογικού πεδίου φαίνεται πως βοηθάει το παιδί στην παραπάνω διεργασία. Η χρήση της λογικής συνοχής και ακολουθίας, που διέπει τη σημασία των όρων συγγένειας, ίσως είναι μία από τις πολλές στρατηγικές που χρησιμοποιεί το παιδί, για να εντάξει μια λέξη στο αντίστοιχο σημασιολογικό της πεδίο κατά τη διαδικασία της σημασιολογικής του ανάπτυξης. Έτσι, η επαλήθευση της υπόθεσης πως η πορεία απόκτησης της σημασίας των λέξεων ακολουθεί τη λογική συνοχή και ακολουθία ενισχύει την άποψη της "αντιθετικής υπόθεσης" (Clark, 1980· 1983. Barrett, 1982), σύμφωνα με την οποία το παιδί έχει την ικανότητα να εντάσσει μια νέα λέξη στο σημασιολογικό πεδίο των λέξεων που γνωρίζει.

Φαίνεται, επίσης, πως η σημασιολογική πολυπλοκότητα παίζει ρόλο στη σειρά με την οποία αποκτάται η σημασία των όρων συγγένειας, αφού η πορεία απόκτησης της σημασίας των όρων αυτών ακολουθεί, σε γενικές γραμμές, τη σειρά της σημασιολογικής πολυπλοκότητας, ήτοι από τους λιγότερο προς τους περισσότερο πολύπλοκους όρους. Αυτό το συμπέρασμα συμφωνεί με συμπεράσματα άλλων ερευνών (Brewer & Stones, 1975. Haviland & Clark, 1974. Gentner, 1975. Clark, 1973. Johnston & Slobin, 1977), ενώ διαφοροποιείται από εκείνα της Long (1975). Τα παιδιά είναι επόμενο σε κάποια σημεία να παρεκκλίνουν από τη σειρά σημασιολογικής πολυπλοκότητας των όρων συγ-

γένειας, η οποία προτείνεται στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, αφού αυτή η σειρά συμπίπτει με εκείνη της λογικής συνοχής και ακολουθίας.

Επειδή η λογική ταξινόμηση και συσχέτιση των λέξεων μεταξύ τους βασίζονται στην ταξινόμηση των δομικών στοιχείων σε κατηγορίες και στην ταξινόμηση κάποιων από τα δομικά στοιχεία της σημασίας σε περισσότερες από μια κατηγορίες (Bierswisch, 1970. Katz & Fodor, 1963), οδηγούμαστε στην άποψη πως και η απόκτηση της σημασίας μιας λέξης επηρεάζεται και από τη λογική δόμηση των σημασιολογικών δομικών στοιχείων. Υποστηρίζεται πως η σημασία υπόκειται στους νόμους της λογικής δόμησης των κατηγοριών (Piaget, 1962) και πως η κατηγοριοποίηση έχει σχέση με τη σημασιολογική δόμηση των λέξεων και τη σημασιολογική ανάπτυξη (Piaget, 1962. Vygotsky, 1988. Παρασκευόπουλος, 1985). Τα ευρήματά μας δείχνουν πως η σύνθεση των δομικών στοιχείων μιας σημασίας γίνεται μερικές φορές περισσότερο κατανοητή, όταν κάποια από αυτά, που είναι κοινά ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες σημασίες, αναγνωρίζονται και σχετίζονται με τη γνώση κάποιας κοινωνικής νόρμας που αποκτά το παιδί από τον κοινωνικό του περίγυρο. (Π.χ. η αναγνώριση "αδελφικής συγγένειας" ανάμεσα στον "παπού ευθ. γραμ." και τον "παπού 4ου βαθ. πλ. γραμ." και η γνώση πως "Ο αδερφός του παπού μου είναι κι αυτός παπούς μου" οδηγούν στην απόκτηση της σημασίας του όρου "παπούς 4ου β. πλ. γραμ."). Το φαινόμενο αυτό συνιστά έναν από τους λόγους παρέκκλισης της πορείας που ακολουθεί η απόκτηση της σημασίας από την πορεία συνοχής και ακολουθίας, που διέπει τη σημασία των λέξεων και από τη σειρά σημασιολογικής πολυπλοκότητας, οι οποίες αναφέρονται στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας.

Τα ευρήματα δείχνουν επίσης ότι τα παιδιά κατανοούν με μεγαλύτερη ευκολία τους όρους με το δομικό στοιχείο "ευθεία γραμμικότητα" από ό,τι τους όρους με το στοιχείο "πλάγια γραμμικότητα". Το πρώτο από τα παραπάνω στοιχεία έχει σχέση με την αμεσότητα ενώ το δεύτερο με την εμμεσότητα. Η πρώτη γίνεται, προφανώς, ευκολότερα προσιτή και κατανοητή από ό,τι η δεύτερη. Ανάμεσα στους αμοιβαίους όρους εκείνοι, που εμπεριέχουν ως δομικό στοιχείο το στοιχείο "ανιούσα γενιά", γίνονται ευκολότερα κατανοητοί από εκείνους με το στοιχείο "κατιούσα γενιά". Φαίνεται, λοιπόν, πως το στοιχείο "γενιά" υπερισχύει του στοιχείου "αμοιβαιότητα" την οποία τα παιδιά φαίνεται να συνειδητοποιούν αργότερα. Τα παραπάνω δείχνουν ότι ο βαθμός κατανόησης ενός όρου συγγένειας εξαρτάται και από την ευκολία ή δυσκολία με την οποία κατανοείται ένα ή περισσότερα από τα δομικά στοιχεία της σημασίας του όρου αυτού ή ένα από τα επίπεδά τους. Αυτός είναι και ο δεύτερος λόγος που οδηγεί τα παιδιά στην παραπάνω αναφερόμενη παρέκκλιση.

Το γεγονός ότι τα παιδιά στρέφουν την προσοχή τους περισσότερο σε διαφορετικό δομικό στοιχείο από ηλικία σε ηλικία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο τύπος εννοιών που σχηματίζει ένα παιδί σε κάποιο στάδιο είναι χαρακτηριστικό του αναπτυξιακού του χαρακτήρα. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύει αντίστοιχη άποψη του Vygotsky (1988). Γι' αυτό και ο ρυθμός με τον οποίο αποκτάται η σημασία των όρων συγγένειας διαφέρει από ηλικία σε ηλικία. Εχουμε ανισομορφική ανάπτυξη των δομικών στοιχείων της σημασίας κάθε όρου όχι μόνο σε μια συγκεκριμένη ηλικία αλλά και από ηλικία σε ηλικία. Αυτό σημαίνει ότι η απόκτηση των σημασιολογικών δομικών στοιχείων φαίνεται να γίνεται μάλλον διαδοχικά παρά ταυτόχρονα

(Long, 1975). Το παραπάνω είδος ανάπτυξης πρέπει να είναι αποτέλεσμα της σχέσης του νοητικού επιπέδου των παιδιών μιας συγκεκριμένης ηλικίας με κάποια δομικά στοιχεία της σημασίας, τα οποία προκαλούν τη συγκέντρωση της προσοχής των παιδιών αυτών.

Η ικανότητα για απόκτηση της σημασίας των όρων συγγένειας, καθώς και των όρων τους αναπτύσσεται με την ηλικία. Το γεγονός ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις περιπτώσεις ΚΣΑΧΣΟ και ΚΣΧΣΟ σημαίνει πως, πριν επιτευχθεί η τελική διασύνδεση ανάμεσα στη λέξη και στη σημασία της, το παιδί πρέπει να κατανοήσει πρώτα τη σημασία.

Συνοπτικά, θα έλεγε κανείς ότι τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας οδηγούν στα εξής συμπεράσματα: Η λογική συνοχή που διέπει τη σημασία των λέξεων ενός σημασιολογικού πεδίου, καθώς και η σημασιολογική τους πολυπλοκότητα επηρεάζουν την πορεία που ακολουθούν τα παιδιά κατά τη διαδικασία απόκτησης της σημασίας των λέξεων αυτών. Η πορεία αυτή επηρεάζεται από τη γνώση κάποιας κοινωνικής νόρμας, από την ευκολία ή δυσκολία με την οποία κατανοείται ένα σημασιολογικό δομικό στοιχείο και από το γεγονός πως τα παιδιά αποκτούν τα δομικά στοιχεία της σημασίας διαδοχικά παρά ταυτόχρονα.

Βιβλιογραφία

- Barrett, M.D. (1982). Distinguishing between phototypes: the early acquisition of the meaning of object names. In S.A. Kuczaj (Ed.), *Language development*, Vol. 1, Hillsdale N. J.: Erlbaum.
- Bierswisch, M. (1970). Semantics. In J.

- Lyons (Ed.), *New Horizons in Linguistics*, (pp166-184). Harmondsworth: Penguin Books.
- Brewer, W.F., and Stones, J.B. (1975). Acquisition of spatial antonym pairs. *Journal of Experimental Child Psychology*, 19, 299 - 307.
- Clark, E. (1973). Non - linguistic strategies and the acquisition of word meanings. *Cognition*, 2, 161 - 182.
- Clark, E. (1979). Building a vocabulary: words for objects, actions and relations. In P. Fletcher and M. Garman (Eds.), *Language acquisition*, (pp 149 - 160). Cambridge: C.U.P.
- Clark, E. (1980). Lexical innovations: how children learn to create new words. *Stanford Papers and Reports on Child Language Development*, 18, 1 - 24.
- Clark, E. (1983). Convention and contrast in acquiring the lexicon. In T.B. Seiler and W. Wannenmachuer (Eds.), *Concept development and the development of word meaning*. New York: Springer - Verlag.
- Ευθυμίου, Α. (1993). Απόκτηση της σημασίας των λέξεων στην παιδική γλώσσα: απόκτηση της σημασίας των όρων συγγένειας και ο ρόλος του φύλου των παιδιών και του μορφωτικού επιπέδου των γονιών. Διδακτορική διατριβή, Παν/μιο Αθηνών.
- Fillenbaum, S., and Rapoport, A. (1971). *Structures in the subjective lexicon*. New York: Academic Press.
- Gentner, D. (1975). Evidence for the psychological reality of semantic components: the verbs of possession. In D.A. Norman, D.E. Rumelhart, and the LNR Research Group (Eds), *Explorations in Cognition*. San Francisco, California: Freeman.
- Gibson, E. J. (1972). Reading to some purpose. In J.F. Kavanagh, and I.G. Mattingly (Eds.), *Language by ear and by eye*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Gopnik, A., and Meltzoff, A. (1987). The development of categorization in the second year and its relation to other cognitive and linguistic development. *Child Development*, 58, 1523 - 1531.
- Haviland, S.E., and Clark, E. (1974). This man's father is my father's son: a study of the acquisition of English kin terms. *Journal of Child Language*, 1, 23-47.
- Johnston, J.R., and Slobin, D.I. (1977). The development of locative expressions in English, Italian, Serbo-croatian and Turkish. *Stanford Papers and Reports on Child Language Development*, 13, 134 - 145.
- Katz, J., and Fodor, J. (1963). The structure of a semantic theory, *Language*, 39, 170-210.
- Keil, F., and Batterman, N. (1984). A characteristic-to-defining shift in the development of word meaning. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 23, 221-236.
- Long, B.S. (1975). The development of semantic features: how children learn verbs of motion. Unpublished Ph.D. dissertation. Cornell University.
- Lucariello, J. (1987). Concept formation and its relation to word learning and use in the second year. *Journal of Child Language*, 14, (2), 309 - 332.
- Marshall, G. (1981). The contribution of analogical reasoning, word organization, and word knowledge to school achievement test performance. Unpublished Rh.D.dissertation. Washington University.
- Mervis, C.B., and Rosch E. (1981).

- Categorization of natural objects, *Annual Review of Psychology*, 32, 89 - 115.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1985). *Εισαγωγή στη σηματολογία*. Αθήνα.
- Nelson, K. (1974). Concept, word, and sentence: interrelations in acquisition and development. *Psychological Review*, 81, 267 - 285.
- Nelson, K. (1978). Semantic development and the development of semantic memory, In K.E. Nelson (Ed.), *Children's language, Vol. 1*, New York, Gardner Press.
- Nogle, L.E. (1974). *Method and theory in the semantics and cognition of kinship terminology*. The Hague: Mouton.
- Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία*. Αθήνα.
- Piaget, J. (1962). *Play, dreams, and imitation in childhood*. New York, Norton.
- Romaine, S. (1984). *The language of children and adolescents*. Oxford: Basil Blackwell.
- Romney, A.K., and D' Andrade, R.G. (1964). Cognitive aspects of English kin terms. *American Anthropologist*, 66, 146 - 170.
- Rosch, E.H. (1973). On the internal structure of perceptual and semantic categories. In T.E Moore (Ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*. New York: Academic Press.
- Slobin, D.I. (1974). *Psycholinguistics*. Scott, Foresman and Company.
- Vygotsky, L. (1988). *Σκέψη και γλώσσα*. Αθήνα: Γνώση.
- Wallace, A.F.C., and Atkins, J. (1960). The meaning of Kinship terms. *American Anthropologist*, 62, 58 - 79.

ABSTRACT

This study investigates the acquisition of word-meaning. The main hypothesis suggests that the process of acquiring a word-meaning follows the course of logical cohesion and sequence that words are conditioned by. Forty-eight (48) relative terms were used for this purpose. They were put in a scale according to their logical cohesion and sequence. One hundred forty-eight (148) children of three different ages were examined by a clinical method. The findings showed that the hypothesis is verified in general terms. There were cases where the logical cohesion and sequence were not considered by the children.

Key-words: Semantics, children's language, logical cohesion, structural elements.